

Ik rende met mijn oma door de mist

& Hans Lodeizen | Jaap Zijlstra & Martinus Nijhoff | Leo
Martinus Nijhoff | Lenny Kuhr & Jan Engelman | Carina van
Breytenbach | Herman Selderhuis & Hermann Hesse
Verbeek & Herman Verbeek | Gerard Boter & J.H. Leopold |
H. Marsman | Denise Jannah & Hans Andreus | Paulien
Campert | Sjoerd Kuyper & A. Roland Holst | Rosita
Kopland | Boris van der Ham & J.C. Bloem | Spinvis &
Tarenskeen & Willem Jan Otten **Bert van der Kruk** Bram Grandia
ink | Farida Farhadpour & Antjie Krog | Abt Bernardus & Ida
Gerik van Vleuten & Gerard Reve | Patrick Chatelion Counet &
Marjoleine de Vos & Rutger Kopland | Marianne van Praag
Borsarska | Bette Westera & Olaf H. Hauge | Karel Eykman &
Herman Pleij & Paul van Ostayen | Kees van der Zwaard &
Elsbeth Gruteke & Gerrit Achterberg | broeder Dieleman
Kranendonk & Eva Gerlach | Kick Bras & Henriëtte Roland
Yahya & Sumai Yahya | Hein Stufkens & Catharina Visser |
Gerwijk & Ida Gerhardt | Saskia van Meggelen & Marjoleine
Tarenskeen & Willem Jan Otten | Rik Zweers & Joost
Janneke Nijboer & Ingrid Jonker | Rikkert Zuiderveld &
Berg | Paul van der Velde & Bhusuku | Lotte Jensen & H.
arten 't Hart & Alexandr Blok | Stef Bos & Rob Chrispijn

Hetzelfde

Ik rende met mijn oma door de mist
waar zon in prikte. 'Hee oma,' vroeg ik,
'als ik dus constant verander en dat gaat door
tot ik sterf wie ben *ik* dan, wat kan je

mij noemen.' 'Ja,' zei ze, 'we gaan
snel voorbij maar iets binnenin blijft hetzelfde.'

'Wat,' vroeg ik, ze nam een slok sportdrink. 'Luister kind,' zei
ze rennend als de beste naast me, 'de
holte in de wervelstorm dat ben
jij.'

Eva Gerlach

Ik rende met mijn oma door de mist

42 persoonlijke verhalen
over de kracht van poëzie

Bert van der Kruk

De kracht van poëzie

De eerste ontmoeting met een gedicht kan soms een verpletterende indruk maken. Dus pas op. Nadat zangeres Lenny Kuhr een gedicht van Jan Engelman voor het eerst had gelezen – ‘Ambrosia, wat vloeit mij aan?’ – raakte ze in een soort extase. Ze herlas het gedicht verschillende keren, typte het over en liet het bij de copyshop uitvergroten. In een staat van verliefdheid plakte ze de tekst op de muur van haar werkkamer. En daarna móest ze naar buiten. De hele wereld was anders geworden.

Zoiets overkwam ook dichter en acteur Ramsey Nasr na eerste lezing van een gedicht van Hans Lodeizen. De woorden sloegen hem lam. ‘Probeer het eens’, las hij. Licht het dak maar op, loop de tuin in. Hij hoorde er een aanmoediging in om zijn eigen stem te vinden. Misschien is hij daardoor ook zelf wel gaan schrijven. Een aaneenrijging van letters en woorden kan mensen dus letterlijk of figuurlijk in beweging zetten.

Op de huid

Dit boek gaat over de kracht van poëzie. Welk gedicht zit u dicht op de huid, vraag ik sinds 2010 aan allerlei mensen voor de rubriek Dichterbij in levensbeschouwelijk magazine *Volzin*. Ik vind het nog steeds een heerlijke vraag. Blijkens de enthousiaste reacties vinden anderen dat ook, want meestal borrelen meteen daarna regels uit een gedicht of lied op. Geregeld weet de bevroegde ook precies te vertellen wanneer de kennismaking met het gedicht plaatshad, en waar.

Dat was namelijk op 28 december 2002, vertelt zangeres Denise Jannah. Ze zat op een bankje bij het busstation van Hoog Catharijne te wachten op bus 12, geflankeerd door twee Albert Heijn-tassen vol boodschappen. Een jonge vrouw kwam op haar af en vroeg of ze een gedicht mocht voordragen voor een maaltijd. ‘Ja graag’, zei ze. En Jannah hoorde een tekst van Hans Andreus, waarvan ze tot op de dag van vandaag onder de indruk is: ‘Wanneer ik morgen doodga, vertel dan aan de bomen hoeveel ik van je hield.’

Het zijn vaak bijzondere momenten waarop een gedicht in iemands leven komt. Nadat Bernardus Peeters direct na de middelbare school was ingetreden als monnik bij de trappisten van Koningshoeven, kreeg hij tot zijn eigen verbazing al vrij snel last van heimwee. De pater die de nieuweling begeleidde, gaf hem het gedicht ‘Onder vreemden’ van Ida Gerhardt – en dat hielp. ‘Het gedicht haalde de angel uit mijn heimwee.’

Jaren later keerde het gedicht terug in zijn leven. Peeters was net abt van Koningshoeven geworden, toen een van zijn medebroeders op sterven lag. Het was een lang ziekbed, vele nachten zat de jonge abt aan het bed in het verzorgingshuis. Tijdens een van die nachten liep hij wat te dwalen door het tehuis en zag in een gang aan de muur hetzelfde gedicht van Ida Gerhardt hangen. ‘Ik ben teruggegaan naar die broeder en heb het hem voorgelezen. Kort daarna is hij heel rustig gestorven.’

Uit het hoofd

Poëzie verkoopt niet, hoor je dichters, boekhandelaren en uitgevers altijd zeggen. Dat zal best zo zijn, maar poëzie leeft volop en weet in allerlei vormen mensen vaak diep te raken. Wie even verder kijkt dan alleen papieren bundels, ziet dat poëzie een enorm bereik heeft. Op internet en in andere media wordt er kwistig mee rondgestrooid. Poëziefestivals trekken volle zalen en cafés zitten vol voor *poetry slams*. Elke stad heeft wel een stadsdichter en met een beetje geluk ook wat gedichten op de muren. In Rotterdam rijden zelfs vuilniswagens met poëzie erop.

En bijna iedereen kan wel een gedicht of andere tekst aanwijzen die een tijdlang meeloopt, die hem of haar blijft inspireren of ontroeren. De gedichten gaan vaak een eigen leven leiden. Ze

belanden op briefjes op de koelkast of boven het bureau, als herinnering of oproep. Cabaretier Pauline Cornelisse had jarenlang ‘Lamento’ van Remco Campert opgevouwen in haar agenda. ‘Zodat ik het tastbaar bij me had en er altijd naar kon kijken.’

Het kan nog dichterbij: soms zit het gedicht gewoon in iemands hoofd. Classicus Gerard Boter leerde ooit samen met een vriend elke zondag een gedicht van buiten. ‘Dat is het mooiste compliment dat je een gedicht kunt maken en een bezit voor altijd: als je niet kunt slapen, heb je altijd wat te doen.’ Schrijver Maarten ’t Hart kent op die manier wel honderden gedichten. ‘Ik heb altijd het idee gehad: vroeg of laat kom ik misschien een keer in de gevangenis terecht en dan heb ik niks te lezen en is er niets waaraan ik houvast heb, dus moet ik ervoor zorgen dat ik zo veel mogelijk gedichten uit mijn hoofd ken.’

Op stellen

In de loop der jaren stelde ik mijn vraag naar een favoriet gedicht aan ongeveer 180 mensen: dichters, schrijvers, acteurs, cabaretiers, wetenschappers, politici, predikanten en anderen. Allemaal wisten ze wel iets raaks of ontroerends te melden over een gedicht of slechts één regel daaruit (‘Hoe zal het zijn wanneer de zwaardvis nadert?’). De meesten hadden hun keus snel gemaakt. Alleen acteur Hans Croiset kwam er niet helemaal uit, hij bleef tot het laatst dubben. ‘Omdat ik gedichten als iets strikt persoonlijk beschouw en ik morgen heel anders kan denken over het gedicht dat ik vandaag kies.’

Ondertussen zegt Croiset – wat mij betreft – mooie dingen over de kracht van poëzie. Hij leest van alles, kriskras door elkaar. ‘Ik drink het op, leg het weg, pak het later nog eens op en merk dat het gedicht veranderd is als ik zelf twee dagen ouder ben geworden. Dat is het bijzondere: je hebt maar een paar regels nodig om je te heroriënteren. Als je poëzie leest, is het alsof je op stellen over de hindernissen van het dagelijks leven heen loopt. Ik grijp er steeds naar, omdat ik het overzicht wil houden. Omdat ik wil weten dat er een totaal andere wereld bestaat.’

Dichters zijn voor Croiset de helden van de samenleving, de zieners. ‘Gedichten komen uit een ander universum; de woorden

hebben een andere betekenis dan die wij er als gewone mensen aan geven', zegt de acteur, die zelfs geraakt wordt door gedichten die als slecht te boek staan. 'Al is het maar omdat in de vijfde regel twee woorden op elkaar kunnen botsen die in het dagelijks leven nog nooit iets met elkaar te maken hebben gehad.'

Maar vraag hem alsjeblieft niet het Romeinse gedicht van Osip Mandelstam, dat hij met moeite uit zijn *mer à boire* koos, nader te duiden. Een gedicht verklaren is immers onbegonnen werk. Dat zegt ook dichter Leo Vroman in zijn verhaal bij 'Het uur u' van Martinus Nijhoff. 'Het uitleggen van een gedicht vind ik het gedicht overdoen – alleen dan slechter. Dus wat zegt mij het gedicht? Het zegt mij het gedicht. Lees het zelf maar.'

Het gaat ook lang niet altijd om de inhoud, de mededeling. De kracht zit 'm volgens dichteres Marjoleine de Vos eveneens in het muzikale, het woordeloze. 'Heel gek eigenlijk bij iets wat geheel uit woorden bestaat.' Zij spreekt van de troost van de vorm. 'Doordat iets een bepaalde vorm heeft gekregen, krijgt het zin en betekenis. Dat is voor mij een sterke drijfveer om poëzie te lezen en misschien ook wel te schrijven. Omdat je dan vorm en formulering vindt voor iets wat daarzonder niet bestaat.'

Zo heeft iedereen zijn eigen manier van omgaan met een gedicht. De een zoekt direct een diepere, persoonlijke betekenis, terwijl de ander vooral geniet van de taal, het spel met de woorden. De eerste slaat misschien meteen aan het duiden, de tweede blijft daar verre van. Veel lezers vinden herkenning in een gedicht, of troost, perspectief, houvast. Daarin lijkt poëzie op religie. Een gedicht kan iets onder woorden brengen wat nauwelijks zegbaar is. Het roept iets wakker waarnaar mensen verlangen of wat ze herkennen, maar zelf meestal niet kunnen verwoorden. Het wekt iets tot leven wat er eerst niet was.

In beweging

Mijn vraag leverde de afgelopen tien jaar een waaier aan gedichten en liedteksten op, van klassiekers tot nieuw dichtwerk, van popliedjes tot kerkelijke gezangen. Van de Nederlandstalige dichters was Ida Gerhardt favoriet: van de 180 mensen kozen er negen voor haar. Daarna volgden Martinus Nijhoff

(zes) en Hans Andreus en Rutger Kopland (beiden vier). Onder buitenlandse dichters scoorden Antjie Krog en Czeslaw Milosz elk met twee stemmen het hoogst. Verder was er sprake van grote diversiteit.

Voor deze bundel koos ik de 42 mooiste afleveringen, gewoon op basis van persoonlijke voorkeur. Het gedicht moest natuurlijk wel deugen en de geïnterviewde moest daar iets raaks over weten te vertellen, het liefst een beetje persoonlijk. Alle bijdragen van politici en activistisch ingestelde typen sneuvelde, want voor hen bleek het gedicht net iets te vaak op een partij- of actieprogramma. Ook een overmaat aan theologisch of filosofisch gepreek haalde de eindstreep niet.

De 42 hoofdstukjes werpen een persoonlijk licht op steeds een ander gedicht uit het Nederlandse taalgebied en ver daarbuiten. De lezer komt daardoor een beetje dichterbij de tekst, de geïnterviewde en – wie weet – ook zichzelf. Als het gedicht niet aanspreekt, is er altijd wel een aardige gedachte of mooie zin op te diepen uit de tekst ernaast. Zelf ben ik bijvoorbeeld erg gecharmeerd van het inzicht dat de Zeeuws-Vlaamse zanger broeder Dieleman verwoordt: ‘Over bergen kan ik niet zingen, want die hebben we in Zeeland niet.’

De titel van deze bundeling is afkomstig uit ‘Hetzelfde’ van Eva Gerlach, het prachtige gedicht dat kinderboekenschrijfster Anke Kranendonk aandroeg. Als hardlooper wordt zij geraakt door de beweging in het gedicht. Oma en kleinkind rennen door de mist en opeens klinkt die fascinerende vraag: wat kun je mij noemen? Dat is veelbetekenend, zegt Anke Kranendonk. ‘De zijsvraag wordt gesteld op het moment dat er beweging is.’

Zo kan een gedicht van alles losmaken, in beweging zetten. Het kan ook net dat ene zetje geven waarop neerlandicus Herman Pleij zit te wachten als hij de dag moet beginnen, maar niet zo goed weet hoe. De kleine Marc uit het gedicht van Paul van Ostaijen helpt hem op weg. Door het spelen met woorden – ‘dag visserke-vis met de pijp’ – komt het kind zelf in het centrum van de schepping te staan. ‘Hij kwam als vreemdeling binnen, uit de slaap, een beetje angstig, maar op een gegeven moment gaat hij er iets van maken, hij schept zijn eigen wereld. Aan het eind is hij de baas.’

Op die manier kan ook Herman Pleij na lezing van dit gedicht zijn wat topperige ochtendgedachten van zich afzetten, de regie nemen en zich het dagelijkse leven in werken. En dat allemaal door een paar letters en woorden onder elkaar gezet. Toen Ramsey Nasr voor het eerst die kracht van taal ervoer – ‘26 letters, dat is eigenlijk helemaal niks, maar je kunt er wel zo’n gedicht mee maken’ – sprongen hem de tranen in de ogen.

Bert van der Kruk
augustus 2020

Er is niets zo zoet als 's avonds
onder de bloemen te zijn.

probeer het eens
licht het dak op en
alle sterren komen los te zitten

als de tuinman met
zijn wilde spuit vele bloemen
van hun stelen rukt en
vrolijk een deuntje fluit,
denkend aan de avond

ruik de
verlichting juist boven
de aarde, glimlachend,
drinkend van het water

natuurlijk zijn wij
onder het dak vandaan
de tuin ingelopen.

Hans Lodeizen